TERRORISM, RÄTTVISA OCH KÄRLEK
[Terrorism, Justice, and Charity]

(Version 260514-1530). En omrubricerad version publicerades i *Katolskt Magasin*, 14/2001)

Av Kristo Ivanov

Rättvisa är ett högaktuellt systemproblem inom universitetets informatikämne. Med grund i filosofen Immanuel Kants sekulariserade "arbetsteologi" och samhälleligt deltagande i "förnuftets kyrka", togs frågan upp under 70- och 80-talens Marx- och Habermas- influerade år i form av "deltagande" i systemutveckling innan den på 90-talet sjönk in i den estetiserande "design" rörelsen där arbete associerades mest med lekfull och kreativ skicklighet. Innan dess levde rättvisa åtminstone som en moralisk-politisk och social fråga. Men vad är och borde rättvisa vara idag?

Hämnd och rättvisa är idag ett högst aktuellt ämne, tyvärr uppenbarligen mycket mera aktuellt än kärlek, uppfattad här som caritas eller barmhärtighet. Västvärldens eller i första hand USA:s reaktion på attackerna mot World Trade Center och mot Pentagon, med militära aktioner i Afghanistan, betecknas dock inte som hämnd, och ännu mindre som kärlek eller terrorism, utan som rättvisa. Detsamma gäller t.ex. för Israels aktioner i Palestina där Israel också tillämpar samma definition på terror och rättvisa som USA när det gäller Afghanistan, eller omvänt. Det är uppenbart att många västerlänningars tankar eller omedvetna känslor knyter an till idén om "öga för öga, och tand för tand" som nämns i 2 Mos 21:24, 3 Mos 24:20, 5 Mos 19:21, och som utmynnar i avståndstagandet från hämnd i Matteus 5:38, Lukas 6:27 och Romarna 12:14 som kanske förebådas i den försummade 2 Mos 23:4. Motsvarigheter i Koranen som ligger närmare Moseböckerna tycks finnas t.ex i suran 5 (5:45 och följande) resp 42 (42:35).

I Katolskt Magasin nr 12/2001 hänvisar överrabbin emeritus Morton Narrowe till de tre första ovannämnda referenserna till Moseböckerna och skriver att

"i sammanhanget betyder öga för öga rättvisa och inte hämnd, men många av kyrkans fäder gjorde -- troligtvis p.g.a. att de ville profilera kristendomen som motsatsen till judendomen -- en missvisande jämförelse mellan 'judisk hämndlystnad' och 'kristen kärlek' ". Jag kommer att hävda att Narrowe riskerar likställa hämnd, eller vedergällning eller rättmätigt straff, med rättvisa, och missa kärleken i vid mening inklusive dess förening med rättvisan.

Narrowes artikel förefaller vara en paradoxal påminnelse om hur svårt det är vara kristen. På tal om ögon så skriver Matteus och Lukas att den kristne hellre skall se bjälken i sitt eget öga än grandet i sin broders öga. Problemet som möter den kristne är då att hans nästa som inte gör något anspråk på att uppträda som kristen är mån om att bygga vidare på Matteus med påpekandet att bjälken i den kristnes öga faktiskt är enorm medan han själv inte har något som helst grand i sitt eget öga. Den kristnes ställning blir ännu sämre när han följer Matteus uppmaning att svara på våld med att vända den andra kinden till våldsmakaren varvid han mycket riktigt får sig ytterligare ett slag. Därför har påvens bön om förlåtelse för Kyrkans underlåtenheter under de nazistiska judeförföljelserna följts av judars protester för att det inte räcker. Liksom för Jesus korsfästelse, så skall det inte finnas någon mänsklig ursäkt för judarnas förintande "korsfästelse". Hela böcker har då skrivits som t.ex. ställer påven mot judarna och hävdar Vatikanens roll i uppkomsten av modern antisemitism, etc. Idag är det alltså svårt att vara kristen, eller, på något sätt, att inte vara rättfärdig jude.

Den rätta tolkningen av ögon, tänder, bjälkar, grand och kinder har följaktligen varit föremål för omfattande diskussioner genom tiderna. Morton Narrowe återupplivar denna diskussion och det råkar ske just nu, i dessa besynnerliga tider av hämnd eller rättvisa.

Om vi återgår till Narrowes inledande citat ovan så kan vi se att han börjar om inte med ödmjukhet så åtminstone med en viss försiktighet. Han skriver nämligen att det är så att de icke namngivna kyrkofäderna "troligtvis" gjorde den av honom påstådda tolkningen av öga för öga -doktrinen som hämnd för att kontrastera "judisk hämndlystnad" mot "kristen kärlek". Låt oss tillvidare bortse från komplikationerna som följer av Narrowes ointresse för definitioner, t.ex. att han missar att motsatsen till kärlek inte är hämndlystnad utan hat, och psykologiskt är det makt. Våldet som kan upplevas som terror och uttrycks i hämnd vilken definieras som straff för en oförrätt, kan dessutom ses som en motsats till makt, vilket t.ex. Hannah Arendts och Rollo Mays studier av våld och makt tydligen visat.

Narrowes försiktighet är i varje fall snart borta ett par spalter längre bort när han ställer den retoriska frågan om hur öga för öga blev detsamma som hämnd. Själv anger han det denna gång kategoriska svaret att kyrkofädernas hårda polemik mot judendomen och deras "föraktets teologi"

färgade negativt de kristnas syn på sin moderreligion, judendomen. Längre fram återkommer Narrowe med polemik mot de redan illa ansatta gamla kyrkofäderna. Lika oförsiktigt oförbehållslöst berättar han för oss att för dem talade Jesus i bergspredikan mot en hämndens princip, och att denna syn blev ödesdiger för judehatets blomstring inom kristendomen med dess korståg, pogromer, (nu kommer det, om inte förintelsen så) antisemitism, och all "dold negativism".

Det blir tyvärr paradoxalt nog en polemisk profilering och marknadsföring av judendomen. Trots dess uppenbara brist på dogmer om påvlig ofelbarhet så ser Narrowe tydligen ingen risk för att gamla rabbiner, som motsvarar kyrkofäderna, kan göra sig skyldiga till någon feltolkning. Judarna skulle, trots t.ex. Moses, Jesaias och Jeremias berättelser i ämnet, aldrig någonsin kunnat begå lika hemska brott som de vilseledda kristna. Med utgångspunkt i Matteus 5:38-42 om att vända den andra kinden till, m.m., uttrycker Narrowe vidare det så att Jesus vill att de som följer hans lära skall ge avkall på rättvisa. Till skillnad från kyrkofäderna så vet Narrowe vad Jesu ord verkligen stod för: "Glöm rättvisan. Värj dig inte mot det onda, utan låt kärleken stå i rättvisans ställe. Kräv inte ens dina rättigheter". Och med en paradoxal återgång till en skenbart försiktig ton avslutar Narrowe med vad han "skulle tro" att Jesus menade, nämligen "att med kärlek kan individen och samhället komma längre än med rättvisa - en intressant livsfilosofi, som kan diskuteras. Och har diskuterats, i årtusenden."

Här passar det att erinra om ett gammalt citat som min gamle latinlärare tyckte om att upprepa för unga gymnasister: "Intelligenti pauca", d.v.s. för intelligenta människor räcker det med få ord. Vi alla borde förstå sambandet mellan Narrowes ämne och vad som händer i Afghanistan och Palestina, och vad som kan finnas för gemensamt mellan judendom och vissa moderna eller postmoderna tolkningar av kristendom.

Narrowe är nog försiktig åtminstone i det avseendet att han inte ger sig in på att definiera vad rättvisa och vedergällning eller hämnd (rättvist straff!), för att inte tala om kärlek, är och borde vara. Han låter det vara osagt i vilken grad rättvisan, liksom belöningen och straffet före Predikaren och Jobs bok, skall sekulärpolitiskt eller -demokratiskt skipas av oss själva eller av Gud i denna värld, eller om den slutligen skall skipas av Gud i en nästa värld. Han förfärar sig över risken att Jesu-läran leder till att "Kräv inte ens dina rättigheter" men reflekterar inte över att det t.ex. kan vara större att kräva andras rättigheter. Inte heller reflekterar han över den klassiska insikten sedan Platons tid att det är värre att begå en orättvisa än att bli utsatt för en. Det finns dock praktiskt och teoretiskt mycket allvarligare problem i Narrowes ansats.

Vad kristna skulle behöva är inte så mycket att bli påminda om tolkningar av öga för öga som redan finns väl nyanserade och sedan länge erkända i t.ex.

The New Jerome Biblical Commentary. Där finns det djupgående diskussioner om samband mellan rättvisa, skuld, straff, hämnd och, naturligtvis: kärlek. Det innefattar alltså definitionsfrågor som Narrowe inte vill gå in på när han tar sin rättvisa som ett självklart eller tautologiskt begrepp som följer från hans egna utvalda Bibelcitat. The Jerome Commentary påpekar mycket riktigt att i brist på ett mera nyanserat rättvise- och kärleksbegrepp så syftade idén om öga för öga till en begränsning av sådan överdriven "rättvisa", att inte ta tiotals ögon eller tiotals tänder för varje öga eller tand, som t.ex. när ett politiskt ministermord kan anses rättvist kvittat mot tiotals statsmord inklusive av kvinnor, gamla och barn.

Kristna skulle behöva Narrowes hjälp till att försvara de riktigt svåra passagerna i Bibeln som ofta används i sekulära attacker mot den judiska-kristna teodicén, läran om ondskan. Exempel finns i Moses och Jesaja som tolkas eller misstolkas mycket värre än den hämnd som utmäts i afghanska, eller palestinska sammanhang. Jämför den obarmhärtiga och folkmordiska blodtörst som många ser i 5 Mos 2:34, 3:6, 13:16, 20:13, dock även från annan utgångspunkt Jes 9-10 med "höjdpunkten" i 13:16 och följande verser, för att utmynna i det apokalyptiska kap 34. Där finns det en folkgudomlig rättvisa att förklara som förefaller mycket mera hämndlysten än den enligt Narrowe värsta kristna vantolkningen av det gudomliga budet om "öga för öga". Det finns knappast texter som väckt större avsky och som varit mera förödande för moderna människors attityder till judendom och, på köpet, kristendom. Judars egna missförstånd och attacker mot kristnas Matteus 10:34 och Lukas 14:26, om svärd mot fred och om föräldrahat, är i jämförelse rena idyllen och, egentligen, en utveckling av Mika 7:6, trots t.ex. rabbin David Wolpes tal om Jesus förment omoraliska hållning.

Vad svarar vi då, om vi vill förklara och försvara det bibliska budskapet och våra judiska bröder när "främmande icke-bröder" angriper Bibelns gamla testament som de påstår vara lika insnöat, rasistiskt och skadligt som Narrowe påstår "gamla kyrkofäder" vara? Sist ledde det till den trista och ytliga trätan förd med inlägg i Ordfront 1/2000 och DN 17/2-2000 om huruvida den guden som motsvarar ovanstående stycken är eller inte är en "fullblodsnazist". Dessa främmande påstår också att judarna i sin föreställning att vara Guds utvalda och i sin etniska isolationism är arketypiska rasister i ordets egentliga mening och att deras grymme straffande och hämndlystne gud diskvalificerar sig själv. De påstår att i 3 Moses 26:27-44, 5 Mos 4:27 och 28:25ff, Jeremia 15:3ff, 16:4ff, 29:18; och på flera ställen som i Baruk och Hesekiel, finns det en tolkning av naziförföljelsen som ignoreras av "förintelseindustrin" (titel på Finkelsteins nyöversatta bok). Förföljelserna skulle kunna vara Guds rättvisa i form av straffdom över sitt älskade otrogna folk för att det skall komma på bättre tankar och rädda sig medan han låter övriga folk falla i det slutliga fördärvet. Vad svarar man sådana ofta sekulariserade främmande provokatörer som inte låter sig nöjas med påpekandet att många judar är idag sekulariserade

och inte bryr sig om Bibeln, och som sannerligen inte känner sig ha blivit födda och gödda av de tidigare kyrkofädernas vantolkningar av det judiska budskapet?

Om inte Narrowe kan hjälpa oss med det så måste vi försöka hjälpa honom och varann att svara på dessa frågor. Vi måste påminna oss själva, rättänkande ortodoxer, och idag särskilt "medkännande konservativa" amerikaner om att försvaret av den västerländska civilisationen mot barbariet innefattar försvaret av ett bland dess viktigaste fundament, nämligen bergspredikan i allmänhet, och Matteus 5, Lukas 6, och Romarna 12 i synnerhet. I ekonomiska-politiska termer handlar det om "Marshallplaner" för fattiga utsatta folk. Ytterst handlar det om uppfattningen om sambandet mellan kärlek och rättvisa. Det rör vad hittills varit, som Narrowe i sin roll som filosof kallar det, en "intressant livsfilosofi som kan diskuteras och har diskuterats i årtusenden"; dock främst på slagfälten, som i dagens datum. Därför har "bring terrorists to justice" inte betytt att ställa dem, till att börja med i deras frånvaro, inför en internationell domstol, utan "bring justice to terrorists" genom kollektivbestraffningar, statsmord på enstaka individer och behärskning av land på bekostnad av "så få civila offer som möjligt", säg, bara några få hundratal eller tusental. Katolska Katekesens strikta villkor för legitimt militärt självförsvar (2309) är klart icke uppfyllda.

De som kallar sig kristna men, med sina "korståg", inte uppträder som sådana bidrar till att hat- och våldsspiralen ökar i hämndens tecken. Nu skjuter man redan kristna i bl.a. Nigeria, Indonesien och, senast, i Pakistan. Samtidigt kan en DN-recensent av en en nyutkommen succéroman om medeltiden tillåta sig att skriva (24/10) att "Redan här möter man de saligt enfaldiga som tror på paradiset och därför är redo att utsätta sina medmänniskor för terrorismens helvete". Böcker och tidningsspalterär är sannerligen skonsammare "slagfält" där sekulariserade kristna, judar och nobelprisade muslimer bekvämt lägger sig på ett förment lagom moderat, neutralt, förnuftsdemokratiskt, pluralistiskt, relativistiskt, kulturlitterärt eller konstnärligt estetiskt plan. Därifrån är det alltför lätt för alla att slå ned på all extremism eller "psykohistoriska rubbningar" (bruk eller missbruk av Robert Jay Liftons begrepp i "Fundamentalismens Frestelse" i DN 18/10) hos de som tar sin Gud på blodigt allvar, på gammeltestamentligt vis enligt ovan. Det gör alla till den grad att religion används nu av alla parter för att skärpa konflikterna och hatet i den heliga rättvisans namn.

Der räcker nog inte med 3 Mos 19:18 "Du skall icke hämnas och icke hysa agg mot någon av ditt folk". Det finns andra folk också. Det räcker inte heller med hänvisningar till att den store judiske lärde Hillel, samtida med Jesus, skulle sagt "Det som är förhatligt mot dig skall du inte göra mot din nästa" (Babyloniska Talmud). Det gäller att också göra mot andra det vi vill att andra skall göra mot oss, d.v.s. älska och vårda. Och de som inte kan eller

vill definiera vedergällning och rättvisa kan åtminstone begrunda budet att det aldrig är tillåtet att göra det onda för att uppnå något gott: "Kärleken är lagen [läs: rättvisan] i dess fullhet" (Katolsk Katekes 1756, 1789, 2055 och Romarna 13:10).

Kristo Ivanov

Kristo Ivanov är teknologie doktor och professor vid Umeå universitet, döpt grekisk-ortodox och frekventerar Kristi Moders katolska församling. Artikeln berör de områden där hans forskning utvecklar informatikens politiska, etiska och teologiska aspekter. (http://www8.informatik.umu.se/~kivanov).
En version av den föreliggande texten finns publicerad i Katolskt Magasin 14/2001.

REFERENSER OCH BIBLIOGRAFI SOM UNDERBYGGER TEXTEN:

Anonymous. (2007). Israel and the Jews: Second thoughts about the Promised Land. Jews all around the world are gradually ceasing to regard Israel as a focal point. As a result many are re-examining what it means to be Jewish. *The Economist, (*January 13th), 50-52. (Also at <http://www.economist.com/world/international/displaystory.cfm?story_id=E1_RVTGQRJ> 18 Jan 2007. See also leader in the same journal issue, pp. 12-14 "Israel and the Jews. Diaspora blues. Jews around the world should join the debate about Israel, not just defend whatever it does" also at <http://www.economist.com/opinion/displaystory.cfm?story_id=E1_RVNSQNS> 18 Jan 2007.)

Arendt, H. (1970). *Om våld [On violence]*. Stockholm: Aldus/Bonniers.

Bass, G. J. (2001). *Stay the hand of vengeance: The politics of war crimes tribunals.* Princeton: Princeton Univ. Press.

Beinart, Peter (2012). *The crisis of Zionism.* New York: Times Books

Boraine, A. (2001). *A country unmasked: Inside South Africa's truth and reconciliation commission*. Oxford: Oxford Univ. Press

Bowman, R.M. (2001). *Making war: A Christian perspective*. http://www.rmbowman.com/catholic/war.htm. Accessed 31 October 2001

Brown, R. E., Fitzmyer, J. A., & Murphy, R. E. (Eds.) (1993*). The new Jerome*

biblical commentary. London, Englewood Cliffs NJ: Geoffrey Chapman, Prentice Hall.

Burg, A. (2008). *The Holocaust Is Over: We Must Rise from Its Ashes.* Palgrave Macmilllan. (ISBN-10: 0230607527, ISBN-13: 978-0230607521.)

Finkelstein, N. (2001). *Förintelseindustrin - exploateringen av nazismens offer [The Holocaust Industry : Reflections on the exploitation of Jewish suffering].* Stockholm: Ordfront.

Ferrara, C. A. (2002?). Catholic Zionists? The remaining diehard traditionalist defenders of the War on Iraq need to explain how Catholics can support this Zionist-inspired misadventure. *The Remnant Newspaper,* <http://www.remnantnewspaper.com/> (<http://ourworld.compuserve.com/homepages/remnant/zion.htm> Accessed 13 Nov 2008.)

Fisk, R. (2001). How can the U.S. bomb this tragic people? *Independent Digital,* (23 September 2001). (http://argument.independent.co.uk/commentators/story.jsp?story=95487. Accessed 31 October 2001.)

Katolska Kyrkans Katekes [Catechism of the Catholic Church],(1996). På olika språk, särskilt del tre, sektion 1, kap. 1, artiklar 3-7, §§ 1700-1845 / in various languages, especially part three, section 1, chap. 1, articles 3-7, §§ 1700-1845, http://www.vatican.va/archive/ccc/index.htm; also, in English, at http://www.scborromeo.org/ccc.htm and http://www.christusrex.org/www1/CDHN/ccc.html. Accessed 30 October 2001.

Kertzer, D. (2001). *The Popes against the Jews: The Vatican's role in the rise of modern anti-semitism.* New York: Knopf.

Lieven, A. (2001). The roots of terrorism, and a strategy against it. *Prospect Magazine,* 68(October). (http://www.ceip.org/files/publications/lieventerrorism.asp, accessed 31 October 2001.)

Lindbom, T. (1988). *Fallet Tyskland [The case of Germany].* Borås: Norma.

May, R. (1974). *Makt och oskuld: Och frågan om våldets orsaker [Power and innocence: A search for the sources of violence]*. Stockholm: Aldus/Bonniers.

Mearsheimer, John J. and Walt, Stephen M. (2006). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy.* (March 2006). Harvard Univversity, John F. Kennedy School of Management, KSG Working Paper No. RWP06-011. Available at SSRN:

<http://ssrn.com/abstract=891198>. An edited version at <http://www.lrb.co.uk/v28/n06/mear01_.html> Access 1 April 2006.

Reichmann, S. (1990). *Historiens Gud: Judarna [The God of history: The Jews].* Stockholm: Den Kristna Bokringen.

Reventlow, H. G. (1985). *Problems of Old Testament theology in the twentieth century.* Philadelphia, London: Fortress Press, SCM.

Reventlow, H. G., & Yair Hoffman, Y. (Eds.) (1992). *Justice and righteousness: Biblical themes and their influence*. Sheffield: JSOT Press.

Rotberg, R. L., & Thompson, D. (Eds.) (2000). *Truth v. justice: The morality of the Truth Commission*. Princeton: Princeton Univ. Press.

Tutu, D., Archbishop (1999). *No future without forgiveness [Ingen framtid utan förlåtelse]*. New York: Doubleday, 1999.

Tutu, D., Archbishop (2002). Apartheid in the Holy Land. *Counterpunch*, April 30, http://www.counterpunch.com./tutu0430.html.

Wolpe, D., Rabbi. (2001). *Why Jews don't accept Jesus*. http://www.beliefnet.com/frameset.asp?pageLoc=/story/28/story_2892_1.html&boardID=3497, Accessed 26 October 2001.

Wolpe, D., Rabbi. (2001). *Not by belief alone: Unlike Christianity, Judaism cannot be defined by a set of beliefs.*: http://www.beliefnet.com/frameset.asp?pageLoc=/story/23/story_2303_1.html&boardID=2656, Accessed 26 October 2001.

NYCKELORD/KEYWORDS: Justice, retaliation, vengeance, punishment, war, self-defence, charity, love, politics, diplomacy, ethics, theology, Bible / rättvisa, hämnd, vedergällning, straff, krig, självförsvar, barmhärtighet, caritas, etik, politik, diplomati, teologi, Bibeln

----

ADDENDA - RELEVANTA CITAT:

För ett politiskt kommentar som belyser den ovanstående texten var god se följande citat ur början av "Tony's act of faith: Tony Blair is risking his credibility on an idea of America that is bound to be disappointed". The Economist, April 13th 2002, pp. 38:

Referring to the "indescribable agony and horror of recent events", the prime minister went on to deliver a deeply-felt plea for the president to exercise caution: "The sense of outrage this brings can beget dangerous counsels, impatient and exasperated demands to hit back in ways that would widen and not end the war. Mr. President, the hardest part of statemanship is to show restraint in the face of exasperation, all those understandable demands for actions, which, however immediately satisfying, could have incalculable effect -- effects indeed for the whole world."

Not, of course, Tony Blair during this weekend with president Bush at his home in Crawford, Texas, but a British prime minister of a different era. The occasion was the visit of Harold Wilson to Washington in February 1968. A "deeply troubled" President Johnson was still reeling from the effects of the Vietcong's Tet offensive...

Jämför ovanstående med Nahum Goldmanns bok som år 1978 kom ut på svenska med titeln "Den judiska paradoxen" (Tidens förlag i översättning från franska av Per Meurling) i Stig Ramels recension "Goldmann hjälper oss förstå konflikten", Svenska Dagbladet, Kultursektionen, sid. 5, den 17 juni 2002:

Boken avslutas med två framtidsperspektiv, ett pessimistiskt och ett optiminstiskt. Tragiskt nog är det pessimistiska som idag tre decennier senare ser ut att förverkligas: "...[Det] kommer att bli omöjligt för sionismen att fylla sin väsentliga uppgift, att göra den suveräna staten till ett andligt centrum för det judiska folket i hela världen, hävda den judiska identiteten hos majoriteten av den unga generationen och garantera diasporans solidaritet med Israel...Ett Israel koncentrerat på siitt försvar kan inte utgöra en ny inspirationskälla och det kommer att leda till ett andligt försvagande av judendomen i diasporan."

Känd svensk advokat, intervjuad i Svenska Dagbladet:
(återgivet i Västerbottens Folkblad 4 maj 2002 sid 2. Jämför med ss 58-59,

78-79, 123-124, i Ivanov, K.,1986, Systemutveckling och rättsäkerhet, Stockholm: SAF:s Förlag)

"Folk tror att juridik handlar om skuld eller oskuld, skydig eller oskyldig. Det gör den inte alls. Min målsättning är bara att visa att åklagarens bevisning inte håller. I rättssalen sysslar vi inte med rättvisa. Den får någon annan ta ha hand om. Kanske kyrkan".